

Inclusiever onderwijs

Omgaan met verschillen in je groep

Adobe Stock, (z.d.). CC BY-NC-ND 2.0

Inleiding

Recht doen aan verschillen tussen leerlingen is een belangrijke kernpraktijk voor leerkrachten. Als leraar heb je de opdracht om je onderwijs af te stemmen op de verschillende onderwijsbehoeften van de leerlingen in je groep. Het bewust, doelgericht en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen wordt *differentiatie* genoemd. Differentiatie in je onderwijs staat in dienst van hogere doelen. Samen met collega's, ouders en leerlingen werk je aan *passend* en (meer) *inclusief* onderwijs waarmee je recht probeert te doen aan verschillen tussen leerlingen (*diversiteit*).

Passend onderwijs

Als leerkracht help je leerlingen bij het verwerven van kennis en vaardigheden die van belang zijn voor hun persoonlijke ontwikkeling en om volwaardig deel te kunnen nemen aan onze samenleving. Voor het onderwijs zijn daartoe kerndoelen en referentieniveaus opgesteld. Met de *kerndoelen* worden de hoofdlijnen aangegeven van de leerstofgebieden. De referentieniveaus beschrijven wat een leerling op een bepaald moment in zijn schoolloopbaan moet beheersen op het gebied van taal en rekenen. Niet alle leerlingen zullen echter de doelen van het onderwijs in gelijke mate behalen. Leerlingen kunnen van elkaar verschillen in onder meer (voor)kennis, vaardigheden, ervaringen, talenten, intelligentie of sociaal-culturele achtergronden. Als leerkracht probeer je zo veel mogelijk recht te doen aan deze verschillen. Dit wordt passend onderwijs genoemd en is vastgelegd in de *Wet Passend Onderwijs* (2014). Het wordt door de overheid als volgt omschreven:

“Alle leerlingen moeten een plek krijgen op een school die past bij hun kwaliteiten en hun mogelijkheden. Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat elk kind het beste uit zichzelf haalt. Scholen bieden daarom extra hulp aan leerlingen die dit nodig hebben, zoals kinderen met leer- of gedragsproblemen”. (Rijksoverheid, 2014).

De wet heeft als doel om alle leerlingen een zo passend mogelijke plek in het onderwijs te geven. Een plek waar wordt gekeken naar hun mogelijkheden, waar leerlingen worden uitgedaagd en waar ook aandacht is voor eventuele beperkingen. Uitgangspunt van passend onderwijs is: 'Regulier als het kan, speciaal als het moet'. Dit wil zeggen dat het streven is om leerlingen zoveel mogelijk binnen het reguliere onderwijs te plaatsen. De reguliere scholen bieden in ieder geval basisondersteuning voor leerlingen die extra zorg nodig hebben. Bijvoorbeeld hulp voor leerlingen met dyslexie of dyscalculie, programma's gericht op (het voorkomen van) gedragsproblemen, of een richtlijn voor medische handelingen. Er zijn echter leerlingen die naast de basisondersteuning intensievere begeleiding nodig hebben. Als aan een leerling deze intensievere ondersteuning niet gegeven kan worden op de reguliere school, dan zoekt de school samen met de ouders en de leerling naar een passende onderwijsplek. Dit wordt de *zorgplicht* genoemd. Scholen hebben de verplichting om voor alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben een passende plek te vinden. Dat kan op de eigen school, een andere reguliere school of een school voor speciaal (basis)onderwijs binnen het regionale samenwerkingsverband.

Passend onderwijs gaat echter niet alleen over leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben of die juist meer uitdaging nodig hebben. Passend onderwijs gaat over het recht doen aan verschillen met betrekking tot alle leerlingen.

(Meer) Inclusief onderwijs

Bij passend onderwijs blijft de mogelijkheid bestaan van speciaal onderwijs als aparte scholen voor leerlingen die daar het beste op hun plek zijn. Naast passend onderwijs wordt er ook gesproken over *inclusief onderwijs*. Voorstanders van inclusief onderwijs zijn van mening dat ieder kind, ongeacht de stoornis of de beperking, een plek dient te krijgen op een reguliere basisschool.

Inclusief onderwijs betekent: onderwijs voor alle kinderen, met en zonder beperkingen, in een thuisnabije school en onder de minst beperkende omstandigheden. Inclusief onderwijs draagt volgens de voorstanders bij aan gelijkwaardige behandeling en gelijkwaardige deelname aan de samenleving. Door de ontmoeting op school en het samen opgroeien en samen leren ervaren kinderen dat mensen van elkaar kunnen verschillen. Op deze wijze kan inclusief onderwijs een bijdrage leveren aan burgerschapsontwikkeling. Voorstanders van inclusief onderwijs stellen dat zij niet tegen het speciaal onderwijs zijn, maar dat speciaal onderwijzen een standaardcompetentie hoort te zijn voor iedere leraar.

Nederland heeft met de ratificering van diverse verdragen bekrachtigd dat inclusief onderwijs wordt nagestreefd. Zo heeft ons land al in 1994 de Salamanca-verklaring van de UNESCO onderschreven. De Salamanca-verklaring verplicht de landen om volledige onderwijskansen te bieden aan kinderen met een handicap. Inclusief onderwijs voor mensen die beperkingen ervaren is daarbij als universeel recht vastgelegd. Sinds 2016 geldt in Nederland bovendien het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Het doel van dit verdrag is dat de positie van mensen met een beperking verbetert. Werken aan inclusief onderwijs is daarmee dus ook een streven van de overheid. Op dit moment is er door de Rijksoverheid een contourennota opgesteld met de ambitie van inclusief onderwijs in 2035 (Rijksoverheid, 2023).

Het streven naar (meer) inclusief onderwijs wordt dus breed gedragen en dit streefdoel is ook al aanwezig bij passend

onderwijs. Voorstanders van inclusief onderwijs vinden passend onderwijs (nog) niet ver genoeg gaan. Zij zijn van mening dat *al* het onderwijs inclusief moet zijn. Er zijn echter ook deskundigen die aangeven dat inclusief onderwijs een ideaal is dat voor een aantal leerlingen niet mogelijk is, nu niet en in de toekomst niet (Zweers & Bijstra, 2018).

Het succesvol vormgeven van passend en (meer) inclusief onderwijs is voor een belangrijk deel afhankelijk van je houding als leerkracht ten opzichte van verschillen in je klas, de waardering die je hebt voor diversiteit en je bereidheid effectief met deze verschillen om te gaan. Dat geldt nog in sterkere mate voor je houding ten opzichte van leerlingen met beperkingen. Tevens moet je als leerkracht de beschikking hebben over expertise m.b.t. leerlingen die extra ondersteuning of uitdaging nodig hebben en de kennis en vaardigheden om effectief om te gaan met verschillen in de klas.

Spanningsvelden

Werken aan passend onderwijs is geen eenvoudige opdracht en vraagt veel van leraren en scholen. Het moet antwoord geven op ingewikkelde vragen als: Hoe kunnen we recht doen aan de verschillende mogelijkheden die leerlingen hebben om de doelen te bereiken? Naar welke minimumdoelen streven wij voor onze leerlingen? Wat doen we met leerlingen die deze doelen niet kunnen halen? Hoe bieden wij extra ondersteuning of juist meer uitdaging aan leerlingen die dat nodig hebben?

Ook zul je als leerkracht bij het werken aan passend onderwijs diverse spanningsvelden gaan ervaren. Handelen in spanningsvelden is kenmerkend voor de professionaliteit van de leraar, het raakt de kern van het leraarschap (Onderwijsraad, 2013). Het wil zeggen dat:

- er vaak geen blauwdruk is voor wat de beste manier van handelen is in een onderwijssituatie;
- er soms tegengestelde alternatieven bij het handelen zijn, die allebei belangrijk zijn, maar waaruit je iedere keer opnieuw een keuze moet maken;
- je als leerkracht daarom regelmatig dilemma's ervaart bij het handelen: de keuze voor het een, betekent soms dat je iets anders tekort doet;
- het een kunst is om een balans te vinden tussen verschillende alternatieven.

Handelen in spanningsvelden is een van de redenen waarom reflectie zo'n belangrijk onderdeel van het beroep is. Je zult als leerkracht, individueel en samen met collega's, ouders, en leerlingen steeds opnieuw een evenwicht moeten zoeken in een spanningsveld. In de tabel hieronder zie je een paar voorbeelden van mogelijke spanningsvelden bij het vormgeven van passend onderwijs en meer inclusief onderwijs. Bij het werken aan de kernpraktijk gaan we deze (en andere spanningsvelden) nader onderzoeken.

SPANNINGSVELDEN	
Gericht zijn op de kerndoelen en referentieniveaus voor het onderwijs.	Individuele mogelijkheden en behoeften van leerlingen centraal stellen.
De beschikbare middelen, tijd en aandacht eerlijk onder alle kinderen verdelen.	Rekening houden met de speciale behoeften van individuele leerlingen.
Persoonlijke betrokkenheid in de omgang met leerlingen.	Professionele distantie in de omgang met leerlingen.
Consequent hanteren van regels voor alle leerlingen.	Regels afstemmen op individuele leerlingen en situaties.

Handelingsgericht werken

Een veelgebruikte werkwijze om differentiatie meer hanteerbaar te maken voor leerkrachten is het werken vanuit groeps-overzichten. Daarbij organiseer je de klas bij een leerstofgebied gedurende een aantal weken in drie groepen: een basisgroep, een subgroep die meer ondersteuning nodig heeft en een subgroep die meer uitdaging nodig heeft.

Werken vanuit groepsoverzichten is vormgegeven vanuit de ideeën van *handelingsgericht werken* (HGW). Bij handelingsgericht werken wordt het handelen van leraren voorgesteld aan de hand van de zogenaamde *werkcyclus*, met de fasen *waarnemen*, *begrijpen*, *plannen* en *realiseren* (zie Figuur 1). Rondom deze werkcyclus zijn verschillende stappen weergegeven. Deze stappen worden steeds opnieuw doorlopen waardoor er sprake is van een cyclus (Van Meersbergen & De Vries, 2022). Het werken met de fasen en stappen van HGW is een voorbeeld van

Figuur 1:
HGW: fasen en stappen

onderzoekend handelen. Onderzoekend handelen draait in essentie om bezinning en reflectie en het aanbrengen van een bepaalde systematiek in je handelen als leerkracht. Het betekent dat je bij het vormgeven van je onderwijs een aantal stappen in een vaste volgorde doorloopt.

Taal en rekenen

In dit semester ga je de fasen en stappen van handelingsgericht werken inzetten bij een van de domeinen die beschreven zijn in het referentiekader van taal en van rekenen. Taal en rekenen zijn essentiële vaardigheden om volop te kunnen deelnemen aan het onderwijs en de samenleving. Ervoor zorgen dat leerlingen voldoende geletterd en gecijferd zijn, is een belangrijke opdracht van het onderwijs. Internationale studies (PISA) en landelijke peilingen door de inspectie van het onderwijs geven aan dat de prestaties m.b.t. basisvaardigheden van taal en rekenen al langere tijd aan het dalen zijn (Rijksoverheid, 2023b). Dat is een reden tot zorg. Om het niveau van taal en rekenen te verhogen zijn daarom referentieniveaus wettelijk vastgelegd. *Referentieniveaus* geven aan wat een leerling op een bepaald moment in zijn of haar schoolloopbaan moet beheersen op het gebied van taal en rekenen.

Naast deze vakinhoudelijke verdieping m.b.t. de domeinen van taal of rekenen verwerf je kennis over bekende en veel voorkomende leerproblemen en -stoornissen bij verschillende leerstofgebieden en sociaal-emotionele problemen als faalangst, motivatie, gedrag of aandacht die een rol kunnen spelen bij het leren van leerlingen.

De kernpraktijk

Zoals gezegd is recht doen aan verschillen tussen leerlingen een belangrijke kernpraktijk voor leerkrachten. Het werken aan passend en meer inclusief onderwijs staat dan ook centraal bij alle leereenheden en het werkplekieren in dit semester.

Bij het werken aan de kernpraktijk leer je:

- hoe je de beginsituatie van leerlingen kunt onderzoeken en hoe je de gevonden informatie kunt vertalen naar onderwijsbehoeften;
- hoe je onderwijs kunt ontwerpen waarbij je op verschillende manieren afstemt op verschillen tussen leerlingen, je voert dit onderwijs uit in je stage en evalueert de opbrengsten;
- hoe je door middel van klassenmanagement de differentiatie in je les op een effectieve manier vorm te geven.
- hoe je de instructiemomenten in je les kunt verdiepen om beter af te stemmen op de onderwijsbehoeften van leerlingen.
- hoe je verschillende aspecten van de leerkrachtvaardigheid *differentiatie* doelbewust kunt oefenen.

Het werken aan de kernpraktijk heeft als belangrijk doel om de activiteiten bij de leereenheden te ondersteunen. Opbrengsten van de leeractiviteiten kun je gebruiken bij de verschillende leereenheden.

Daarnaast onderzoeken we in deze kernpraktijk ook houdingsaspecten m.b.t. je persoonlijke en professionele ontwikkeling als leerkracht (ppo). Het gaat hierbij onder meer om vragen als: Hoe waardeer je als leerkracht diversiteit in je klas en hoe kijk je naar leerlingen met beperkingen? Welke spanningsvelden ervaar je bij het vormgeven van meer inclusief onderwijs en hoe ga je daarmee om?

Bronnen

- Adobe Stock. (z.d.). [Disabled]. Geraadpleegd op 4 januari 2024, van <https://edu.nl/ghqp9>.
- Bakker, E. (2019). Groepsplannen effectief inzetten. Van papieren tijger naar handig plan. *JSW 05* (4).
- Bongaards, B.M. & Sas, J.F. (2016). *Praktijkboek passend onderwijs*. Noordhoff.
- Den Dulk, C. & Janssens, M. (2008). *Inleiding in zorgverbreding en orthodidactiek*. ThiemeMeulenhoff.
- Onderwijsraad (2020). *Steeds inclusiever*. Geraadpleegd op 04 januari 2024, van <https://edu.nl/ybahh>
- Rijksoverheid. (2014). *Doelen passend onderwijs*. Geraadpleegd op 04 januari 2024, van <https://edu.nl/f4ach>
- Rijksoverheid (2023a). *Werkagenda route naar inclusief onderwijs 2035*. Geraadpleegd op 04 januari 2024, van <https://edu.nl/qr4ak>
- Rijksoverheid (2023b). *Resultaten pisa 2022 in vogelvlucht*. Geraadpleegd op 04 januari 2024, van <https://edu.nl/caxcc>
- Van Meersbergen, & E. De Vries, P. (2022). *Handelingsgericht werken in passend onderwijs*. Perspectief.
- Zweers, I., Bijstra, J. (2018) 'Inclusief onderwijs' is niet altijd een goed idee. *Kind & Adolescent Praktijk* (4) 2018.

